

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

NYHETSBREV NOVEMBER 2014

SKÅRFVÅGGI/SKARDALEN MARKERER 70-ÅRSMINNET FOR EVAKUERINGA I NORD-TROMS OG FINNMARK

Evakueringsgammen i Skårfvåggi/Skardalen utvalgte kulturlandskap under oppbygning sommeren 2014. Håndverker Nils Samuelson legger taket. Foto: Cathrine Amundsen, Fylkesmannen i Troms

I høst er det 70 år siden den brente jords taktikk og evakueringa fra Nord-Troms og Finnmark. Skårfvåggi/Skardalen i Kåfjord i Troms var en av mange bygder der husene ble brent av tyskerne, og innbyggerne ble evakuert sørover eller flyktet til fjells. Grunneierne i Skardalen bygde- og kulturlag har markert dette ved å bygge opp igjen en fantastisk evakueringsgamme. Den ble benyttet som skjulested for en rekke familier fra bygda og huset 45 mennesker på det meste.

Dette er ett av en rekke tiltak i den sjøsamiske bygda. Hver sommer står grunneierne på med istandsetting av høylaer og steingjerder, ombygging av gamle fjøs, slåttearbeid og hesjing.

NRK2s temakveld «Høsten de mistet alt» 31. oktober var viet evakueringa. Her møtte vi Eliva

Antona Henriksen fra Skardalen. Som 9-åring måtte hun flykte opp i ei gruve i fjellet. Da bygda brant ble hun evakuert sørover. Hun måtte forsørge sin syke far, høygravide mor og fire år gamle lillebror. Dokumentaren med Eliva blir også sendt som et [eget program](#) seinere i høst.

Turmarsjgruppa i idrettslagene i Indre Kåfjord og Manndalen arrangerte i høst [turmarsj](#) langs skogsvegen til Gardegohppi og evakueringsgammen, som også har hatt besøk av elever og lærere ved Nordreisa videregående skole.

Oskar Puschmann fra Skog og landskap har satt fokus på området før og nå i en fotoserie. Deler av denne kan du se på avisa [Nordlys' nettside](#).

Cathrine Amundsen, FM Troms

BYGNINGSVERN OG NÆRINGSUTVIKLING I NORDLAND

Restaurering av bygninger som er ute av ordinær drift koster ofte mer enn hva fellesskapet kan forvente at eierne kan prioritere eller klare alene. Ved siden av interesserte eiere er tilgjengelige tilskuddsordninger derfor en viktig forutsetning for at disse verdiene skal bevares for ettertida. Samtidig er det ikke lenger like lett å finne håndverkere som er gode på restaurering. Også av den grunn er det nødvendig å få dyktige fagfolk til å lage gode tilstandsrapporter og kostnadsoverslag, som i detalj beskriver hvordan tiltakene skal gjennomføres for å ta vare på de bygningsmessige verdiene.

Stabbur på Blomsøy gård. Foto Åge E. Bergquist

Butikk på Enganskjæret. Foto: Åge E. Bergquist

Kaiskur på Enganskjæret. Foto: Åge E. Bergquist

Derfor har Bygningsvernprosjektet i Bodø i år vært involvert i to prosjekter i de utvalgte områdene. I Blomsøy-Hestøy og Skålvær i Alstahaug kommune har de laget tilstandsrapport, tiltaksplan og kostnadsoverslag for restaurering av et gammelt stabbur i Blomsøygrenda. De videre arbeidene er nå finansiert av Kulturminnefondet, *Utvalgte kulturlandskap* og eier. I framtida vil stabburet kanskje få en ny funksjon som gårdsmuseum.

I Engan-Ørnes og Kjelvik i Sørfold kommune har prosjektet laget en rapport som beskriver behovet for nødvendige sikringstiltak på det gamle handelsstedet på Enganskjæret. Flere av de verdifulle bygningene må nå bl.a. sikres mot å rase ut i fjorden, før planene for videre finansiering og framtidig bruk kan legges. Hele anlegget består av fem bygninger, og er et viktig element i jordbruks- og fjordlandskapet i det utvalgte området. Flere andre bygninger er allerede blitt restaurert ved hjelp av SMIL- og UKL-midler. En av disse er den ca. 100 år gamle Engan skole, som fungerer både som samlingssted for bygda, arena for husflid, for utleie ved arrangementer og i framtida også som informasjonssenter for det utvalgte området.

Fra 2015 får vi imidlertid ei ny utfordring når SMIL-ordningen avgrenses til foretak som er berettiget produksjonstilskudd, og det blir færre SMIL- og UKL-kroner til fordeling. Bevaringsverdige bygninger, eller bygninger som kan gi grunnlag for ny næringsutvikling, ligger ikke nødvendigvis på de «rette» landbrukseiendommene. Da er det å håpe at fellesskapet åpner andre muligheter for delfinansiering av de viktige restaureringsarbeidene som disse eierne ønsker å gjennomføre.

Arne Farup, FM Nordland

VEILEDNING - ULIKE TILSKUDD/ PRAKTISKE RÅD FOR Å IVARETA KULTURMINNER

Norsk Kulturminnefond har sammen med Landbruksdirektoratet utarbeidet informasjonsmaterieill for de som ønsker å søke om tilskudd til å ivareta verneverdige bygninger. Veiledningen gjelder både for Kulturminnefondets tilskuddsordning og for ordningen Spesielle miljøtiltak i jordbruket - SMIL.

Informasjonsmateriellet er rettet mot grunneiere/kommuner som eier/forvalter kulturminner. Veiledningsmateriellet skal:

- gi søkere av tilskudd bedre oversikt over hvilke ordninger som finnes
- gi praktiske råd i forbindelse med søknadsprosedyrer
- gi faglige råd knyttet til istandsetting og vedlikehold av kulturminner

En referansegruppe med representanter fra Kulturminnefondet, Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren, Nordland fylkeskommune, Vågå kommune, Mjøsuseet, Bygg og bevar og selvstendig næringsdrivende, har gitt råd og faglig innspill underveis.

Resultatet har blitt en rekke faktaark fordelt over ulike tema. Arkene kan åpnes på nett og de kan enkelt skrives ut. De vil bli jevnlig oppdatert, og flere informasjonsark vil komme til etterhvert som de produseres. Faktaarkene er lagret som PDF-filer, som du finner ved å gå inn på www.ukl.no eller [Kulturminnefondets nettside](http://Kulturminnefondets.nettside).

ENDRINGER FOR SPESEILLE MILJØTILTAK I JORDBRUKET (SMIL) FRA 2015

Fra 2015 blir det endringer i SMIL-ordningen. Det er viktig å merke seg at SMIL-midler nå skal avgrenses til foretak som er berettiget produksjonstilskudd. Samtidig avvikes forskrift om miljøplan, som hittil har vært obligatorisk for å motta SMIL-tilskudd.

Landbruksdirektoratet er i gang med en revisjon av SMIL-forskriften (sendes på høring) og nytt søknadsmaterieill skal utarbeides. Vilåret om å ha en plan for foretakets miljøtiltak, tilsvarende dagens miljøplan trinn 2, skal inngå direkte i SMIL-regelverket. Dette blir gjeldende fra 1. januar 2015.

Det er satt av 195 mill. kroner i 2015. Av dette er 100 mill. kroner forbeholdt tilskudd til drenering. Rammen for SMIL er redusert med 30 mill. kroner, til 95 mill. kroner. Tilskudd til kulturminner (inkludert freda og verneverdige bygninger) er fortsatt søknadsberettiget i 2015.

Landbruksdirektoratet fordeler SMIL-midler og dreneringstilskudd til alle fylkene i desember 2014. Fylkesmennene fordeler midlene videre til kommunene.

Mer informasjon kommer, følg med på [Landbruksdirektoratets nettsider](http://Landbruksdirektoratets.nettsider).

NETTVERKSSAMLING PÅ VEST-LISTA 26.-28. AUGUST

Statssekretærene Lars Andreas Lunde og Hanne Maren Blåfjelldal ved Penne-feltet: Foto: Einar Engen

I nydeleg seinsommarvêr ønskte arbeidsgruppa for Vest-Lista representantar frå dei andre utvalde kulturlandskapa velkomen til nettverkssamling. Grunneigarar, forvaltning regionalt og sentralt og politisk leiing frå departementa deltok. Statssekretærene Lars Andreas Lunde frå Klima- og miljødepartementet og Hanne Maren Blåfjelldal frå Landbruks- og matdepartementet, samt direktør Jørn Rolfsen frå Landbruksdirektoratet, avdelingsdirektør Berit Lein frå Miljødirektoratet og riksantikvar Jørn Holme bidrog på ulike vis gjennom samlinga.

Dei fleste av dei rundt 140 kom tysdag kveld og fekk ei vakker kveldsstund ved Lista fyr, med tonefølgje frå den lokale gruppa Fyrlyd. Opninga på Nordberg fort neste dag var ved ordførar i Farsund kommune Richard Ivar Buch og fylkesmann i Vest-Agder Ann Kristin Olsen. Midt på dagen held statssekretærene helsingar. Den nye kulturlandskapsutstillinga på Nordberg fort vart opna som nytt formidlingstilbod ved museet der. To vandringer i Lista-landskapet fylte elles dagen. Den eine, leia av Ole Steffen Gusdal frå landbruksavdelinga, synte oss den gamle mølla på Hervoll, steingjerde og biologisk mangfald i Jølleheia. Kystlynghei, vindmøllepark og hyttebygging var òg tema. På andre turen losa grunneigar Reinert Kjølleberg oss til Pennefeltet, Sausebakk og Jøllstø, langs universelt utforma tursti, til helleristningsfeltet og dei typiske Lista-

langhusa. Kvelden vart runda av med ein god middag, der kulturlandskapsprisen for Vest-Agder vart delt ut til Lista-gardbrukarane Tore og Astrid Mikalsen.

Møtedagen på torsdag opna med orienteringar frå direktorata, nytt frå Oskar Puschmann om refotograferinga og Naturarven-prosjektet «Sørnorsk kystnatur». Ein sentral bolk var erfaringsutveksling. Kari Marie Jenstad sette forsamlinga inn i driftsform, satsing og utfordringar med utmarksbasert husdyrdrift ved fjellgardane i Øvre Sunndal, Møre og Romsdal. Hilde Lind Jørgensen og Tom Eric Cristiansen ved Bjerkø gard på Nøtterøy, Vestfold, fortalde om kva det å vere eit utvald kulturlandskap har tydd for ei allsidig drift basert på husdyrdrift og reiselivstilbod. Jan Fredrik Horneman fortalde om tiltak og organisering av arbeidet på Steinsletta i Buskerud. Per og Ruth Larsen gav ein levande presentasjon av mangfaldige aktivitetar - frå istandsetting av bygningar, bygging av gammer og lokale ungdomar på markaslått, til samarbeid med Universitetet i Tromsø og spennande menneskemøte mellom urfolkskulturar frå alle kantar av verda - alt saman i bygda Skardalen i Troms. Reinert Kjølleberg fortalde om nytten av å ha eit godt lokalt og regionalt samarbeid på Vest-Lista. Årlege grunneigarmøter gir moglegheit til dialog og økt kunnskap om historiske tema. Innmeldingsskjema gir alle høve til å melde inn behov.

Fra vandringer i lyngheiene på Jølleheia. Foto: Ragnhild Hoel

DEPARTEMENTENES TILBAKEMELDING PÅ EVALUERINGEN

Dagane på Lista gav alle eit høve til å treffe gamle og nye kjenningar. Ei slik samling inneber også oppdateringar på siste nytt, utveksling av erfaringar, og flotte opplevingar. Direktoratata håpar alle deltakarane fekk godt påfyll og mykje inspirasjon til å fortsetje arbeidet med sine utvalde kulturlandskap, og sender ein stor takk til arbeidsgruppa og andre frå Lista for eit flott gjennomført og gjevande arrangement.

Tore Mikalsen, som saman med kona Astrid fekk Kulturlandskapsprisen for Vest-Agder 2014, syner fram resultatet av istandsetting av steingard og rydding av beitemark. Foto: 2007 og 2014 Oskar Puschmann

Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet ga i september tilbakemelding på Østlandsforskning sin evaluering og direktoratenes anbefalingar i kjølvannet av denne (se forrige nyhetsbrev). Her oppsummeres hovudpunkter fra innholdet.

Departementene mener at direktoratenes oppsummering og anbefaling er grundig og god, og det er positivt at det tverrfaglige samarbeidet oppleves som nyttig. Departementene støtter anbefalingen om at dagens roller og oppgavefordeling beholdes, men åpner for at andre løysningar kan velges regionalt. De peker på at det i noen områder er skepsis til miljøforvaltningens involvering i satsingen og støtter direktoratenes oppfordring om å synleggjøre miljøforvaltningens bidrag.

De ønsker seg bedre kunnskap om sammenheng mellom mål og resultat. Videre har de merket seg at en del grunneiere opplever at de i litengrad har påvirket innholdet i skjøtselsplanene på sin eiendom, og ønsker seg større involvering her. De er positive til at direktoratene vil forsøke å forenkle administrasjon og årsrapportering og bedre kommunikasjonen med fylkene.

Departementene mener det vil være naturleg at næringsutvikling og formidlingstiltak blir en viktigere del av arbeidet framover. De ønsker økt formidling av resultatet fra satsingen, nasjonalt, regionalt og lokalt. De oppfordrer til å synleggjøre det som allerede skjer av næringsutvikling, samt å styrke innsatsen med å utvikle næringsaktivitet i og omkring områdene.

Ordningsen blir i 2015 kuttet med 2 millioner kroner slik at departementene bidrar med like mange midler (6 mill kr hver).

Departementene konkluderer med at evalueringen viser at det er stor tilfredshet med ordningsen. Den bidrar til å oppnå nasjonale miljømål innan kulturlandskap, kulturminner og biologisk mangfold, samt at flere landbrukspolitiske mål ivaretas. Departementene mener at *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* bør fortsette og at det er et redskap for å ivareta både landbruks- og miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap.

FRA SOMMERENS FOTOGRAFERING

Oskar Puschmann fra Norsk institutt for skog og landskap har også i sommer vært ute i områdene og refotografert gamle bilder, samt etablert nye fotopunkter, for at vi skal kunne følge med i utviklingen framover. Han understreker hvor viktig det er at han får tilgang til bilder av områder og objekter før tiltak gjennomføres. Slik får vi vist resultatene av satsingen! Fylkene som fikk besøk i sommer var Buskerud, Oppland, Rogaland, Oslo og Akershus.

På Nedre Kvarberg i Nordherad, Vågå, er bygningsmiljøet imponerende intakt gjennom 116 år. Tunet har åtte freda bygninger. Herman Major Schirmer var en av landets ledende arkitekter og rakk å bli den første riksantikvaren det siste halvåret av sitt liv i 1912-13. Bildet er fra en av turene han tok med studenter til Gudbrandsdalen for å dokumentere gardsanleggene her.

Foto 1898: Herman Major Schirmer © Riksantikvaren. Foto 2014: Oskar Puschmann

HANASAND GÅRD & KJØKKEN - VIKTIG BIDRAG TIL NÆRINGSUTVIKLING I DET UTVALGTE KULTURLANDSKAPET I ROGALAND

I 2014 ble gårdskafeen på Hanasand Gård & Kjøkken med i satsinga på det utvalgte kulturlandskapet Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll i Rogaland. Stig Jakob Hanasand overtok store deler av gården Hanasand etter sine foreldre i 2001. I mai 2009 åpnet han og kona Monica, Hanasand Gårdsutsalg. I 2013 satset de med ny profil, ny gårds kafé og endret navnet på gården til Hanasand Gård & Kjøkken.

Oversikt over Hanasand gård. Foto: Stig Jakob Hanasand

Hanasand Gård & Kjøkken ligger i idylliske omgivelser på Hanasand i Rennesøy. Her produserer ekteparet hjemmelagde produkter basert på råvarer fra egen gård, naturen og lokale bønder. Gamle mattradisjoner holdes i hevd samtidig som de følger med på hva som skjer i matverdenen. De er ofte på matmesser, for å markedsføre egne varer og for å hente inspirasjon til nye produkter. Gårdsdrifta med sau og gartneri videreføres samtidig som de tilrettelegger for å ta imot besøkende som vil oppleve både kulturlandskapet og lokalprodusert mat på Rennesøy.

Hanasand Gårdsutsalg ble etablert med støtte fra Innovasjon Norge i 2009. Etter mange år med røde tall i regnskapet klarte de å snu den negative trenden i 2012. Dette skyldes i hovedsak endra leveringsavtaler og nye produksjonslinjer. Det tomme grisehuset, omgjort til en flott gårds kafé i 2013, gir ekteparet et godt grunnlag og motivasjon for frisk satsing videre.

Stig Jacob tar seg av gårdsdrifta med sau og gartneriet, der det blant annet vokser tomater, urter, stauder og sommerblomster. Monica har ansvar for drifta av gårdskafeen og gårdsbutikken. De har siden 2013 fått positiv omtale i mange medier for sitt pågangsmot og sine kvalitetsprodukter. Flere av deres foredla matprodukter er blant kandidatene til å få prisen Det norske måltid 2014.

Røsslyngen beitelag består av tre av grunneierne som er med i *Utvalgte kulturlandskap*. De er blant leverandørene av råvarer og foredla produkter til Hanasand. Med Hanasand Gård & Kjøkken sin inntreden i satsinga på *Utvalgte kulturlandskap* kan næringsutvikling i det utvalgte kulturlandskapet på Rennesøy ta et stort steg videre.

Monica i gårdskafeen.
Foto: Kirsti K. Strømme, Bygdabladet

Stig Jakob på kjøkkenet.
Foto: Monica Lillevik Hanasand

Les mer på Hanasand Gård & Kjøkken sin egen nettside: <http://www.hanasandgard.no/home>

På Facebook kan man til enhver tid følge hva som skjer: <https://www.facebook.com/pages/Hanasand-G%C3%A5rdsutsalg/112875588745990?sk=timeline>

Nono Dimby, FM Rogaland

NYTT FRA OMRÅDENE

GJUVSLANDSLIA, HORDALAND: SMÅFOLK PÅ VÅRTUR

For andre år på rad var Trå oppvekstsenter på vårtur i Gjuvslandslia. Denne gongen var det kun barnehagen som fekk seg tur, men i strålande aprilvêr koste både store og små seg. Vi starta med den gamle vasssaga og snakka litt om korleis dei lagde material i gamle dagar. Så gjekk turen vidare innover dei gamle utslåttene. Dei to minste fekk sitta på kvar sin rygg, medan resten gjekk sjølv med eigen sekk med niste og klær. På vegen såg vi flotte orkideear, kublom, styvingstre og mykje anna. Då vi kom inn til den velstelte slåtteteigen til Trygve Kvamme slo vi oss ned på svaberga. Der vart nistepakken innteke i det flotte vårvêret.

Mat må til når ein er på tur. Foto: Terje Aggvin

Alltid kjekt å jobba litt. Foto: Terje Aggvin

Etterpå var aktiviteten i fjæra stor. Krabbefangst og bygging av dammar til krabbane var hovudsysselsetjinga, særleg for dei eldste. Noen fekk òg prøva riva og ryggja litt. I utløa såg vi på stutturv, ei gamal treriva og på høyet som var hengt til tørk i taket. Men tida går fort når ein har det fint, så krabbane måtte sleppast ut, og vi vende nesa heimover etter ein flott dag i Gjuvslandslia.

SKJÆRGÅRDEN ØST FOR NØTTERØY OG TJØME, VESTFOLD: KULTURLANDSKAPSSKOLE!

Ideen om en kulturlandskapsskole hadde Preben Fossaas på Hauan Gård (vinner av Nasjonal Kulturlandskapspris 2013), en viktig aktør i det utvalgte kulturlandskapet. Det fruktbare samarbeidet mellom *Utvalgte kulturlandskap*, nye Færder nasjonalpark og Oslofjordens Friluftsråd (OF) førte til at tilbudet kom raskt i gang, og har hatt en vellykket start denne sesongen. Satsingen er et spleiselag mellom de tre aktørene, med OF som sekretariat og arrangør.

Formålet med kulturlandskapsskolen er å gi undervisning til grunneiere og alle andre interessenter om historiske kulturlandskap, istandsetting og skjøtsel. Målet er å skape et fagmiljø og nettverk knyttet til Færder nasjonalpark, det utvalgte kulturlandskapet i Vestfold og regionen for øvrig. Dette første året har vi startet i det små med 5 kurs å 8-10 deltagere. Kursene har vært populære, særlig kurset nå i oktober om skjøtsel av hule eiker. Det måtte utvides til 20 personer og enda sto folk på venteliste... Deltagerne har kommet fra hele Oslofjordområdet. Et av kursene måtte utsettes pga striregn, ellers har de andre gått som planlagt. I vinter skal satsingen evalueres, og forhåpentligvis utvides for å kunne gi et enda større tilbud neste år.

Se årets program på nettsiden til OF:

http://www.oslofjorden.org/portal/page/portal/of/artikkel?displaypage=TRUE&element_id=9568269

Les mer om kursdagen 22. august om skjøtsel av øybeite her:

http://www.oslofjorden.org/portal/page/portal/of/nyhet?element_id=10346273&displaypage=TRUE

 Oslofjordens
Friluftsråd

Samvær med gammelnorsk spelsau.
Foto: Oslofjorden Friluftsråd

Skjærgårdstjenesten tar seg av frakt av maskiner.
Foto: Oslofjorden Friluftsråd

Fra kurset om skjøtsel av hule eiker i oktober.
Foto: Oslofjorden Friluftsråd

JOMFRULAND OG STRÅHOLMEN, TELEMARK: KULTURLANDSKAPSSEMINAR

På de to øyene har det vært stor aktivitet med ulike skjøtselstiltak dette året. På programmet har stått fjerning av kratt og pussing av tidligere ryddete arealer, slått og beiting samt restaurering av kulturminner.

Deltakerne på kulturlandskapsseminaret får høre historien om det gamle klyngetunet på Stråholmen, før man startet på markvandringen. Foto: Torstein Kiil

Annet hvert år arrangeres kulturlandskapsseminar. 6. juni stilte 40 deltakere fra kommuner, nabofylker og lokalbefolkningen opp til seminar på Stråholmen med tittelen «Er det en sammenheng mellom skjøtsel og det biologiske mangfoldet?». Dette ble belyst av fagfolk fra Bioforsk, Ytre Hvaler nasjonalpark og fra lokalt hold. En riktig skjøtsel de siste 20 år har skapt variert og verdifull vegetasjon og plante- og fugleliv - så rikt at man har satt i gang arbeid med å utarbeide nasjonalpark for Jomfruland og Stråholmen med tilgrensende sjø, holmer og skjær.

Etter å ha gjennomgått kurs har ungdommene på å Stråholmen for tredje år på rad gjennomført ryddearbeider. Totalt 19 stykker deltok. Sammen med øyas voksne befolkning, er det dette året nedlagt ca. 1200 timer med skjøtsel av den 600 daa store øya. Foto: Torstein Kiil

TARVA, SØR-TRØNDELAG: KOMPETANSEHEVING OM SKJØTSEL AV KYSTLYNGHEI ETTER LYNGDØD SIST VINTER

Store arealer med røsslyng har visnet og dødd langs kysten av Norge etter vinteren 2013/14. Også på Tarva er lyngen kraftig skadet. Dette skyldes trolig de ekstreme værforholdene med generelt lite nedbør, mangel på snødekke, mye vind, barfrost og varmegrader. Omfanget av skadene er eksepsjonelt i både nasjonal og europeisk sammenheng, men det er forventet mer fremover som følge av klimaendringer.

Røsslyng er en av de viktigste beiteplantene gjennom vinteren for utegangersau. Kystlynghei som er sterkt skadd vil trolig kunne bli verdiløs som vinterbeite i årevis. I noen områder kan dette føre til at tradisjonen med helårsbeite opphører, siden lønnsomheten i næringa allerede er marginal. Kystlynghei er allerede truet, bl.a. som følge av gjengroing. Vinterskadene er størst på arealer med gammel, degenererende røsslyng, mens godt skjøttet lyng ser ut til å tåle slike værforhold bedre.

Lyngbrenning på Tarva. Foto: Liv Sigrid Nilsen

I Sør-Trøndelag ønsker vi nå å ta tak i denne nye utfordringen. I første omgang blir det en fagdag om kystlynghei og «villsau» på Frøya den 5. november. For mer informasjon: <http://sortrondelag.lr.no/>

Programmet er spennende og flere erfarne fagfolk vil bidra. Praktisk erfaring med lyngbrenning på Tarva blir spredd. Kunnskapsoverføring er nettopp noe av hensikten med *Utvalgte kulturlandskap*. Videre har vi planer om to lyngbrenningskurs i februar/mars - et på Frøya og et på Tarva. Til sammen tror vi disse tiltakene vil bidra til kompetanseheving om lyngheiskjøtsel og dyrehold hos brukere i Sør-Trøndelag, kanskje også andre fylker.

ØYA-NORDRE EIK, AKERSHUS: DEPARTEMENTSÅRSMØTE I RAVINELANDSKAP

19. august kom det storfint besøk til ravinelandskapet i Nannestad. De to departementsrådene i Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet, la sitt årlige møte her, fordi de ønsket å besøke ett av de 22 områdene i *Utvalgte kulturlandskap*. Den lokale og regionale forvaltningen hadde lagt opp program med besøk og synfaring, slik at departementsrådene med følge fikk oppleve aktive gårdsbruk med dyrehold, næringsutvikling knyttet til jordbruk og skjøtsel av kulturlandskapet. Det var lagt inn et besøk hos Barbro Vøien Aaby og Bjørn Aaby, som driver Lyshaug gård. De er grunneiere i deler av ravineområdet, og orienterte om drift, muligheter og utfordringer i det utvalgte landskapsområdet. Det nye informasjonsskiltet i det utvalgte området var også på plass, og ble vist frem for de prominente gjestene.

Departementsråder med følge på befaring. Departementsråd Tom Rådahl (LMD) i rød jakke midt i bildet, departementsråd Leif Forsell (KLD) skimtes som nummer tre fra venstre bakerst. I forgrunnen: Marit Sand, fagansvarlig for landbruk i Nannestad kommune og avdelingsdirektør Frode Lyssandtræ fra LMD. Asle Stokkereit fra fylkesmannens miljøvernavdeling orienterer. Foto: Elisabet Haveraaen

Nye skilt i Øya-Nordre Eik og Asle Stokkereit fra Fylkesmannens miljøvernavdeling. Foto: Elisabet Haveraaen

Ravinelandskap. Foto: Elisabet Haveraaen

FJELLGARDANE OG SETERDALANE I ØVRE SUNNDAL, MØRE OG ROMSDAL

KULTURLANDSKAPSPRISEN 2014 TILDELT
ANNE GRETE RØYMO OG ROY ANDERSEN

Fylkesmannen i Møre og Romsdal deler årleg ut ein kulturlandskapspris til grunneigarar eller lag som markerer seg på ein positiv måte i arbeidet med kulturlandskapet. I år gjekk prisen til drivarar innafor det utvalde området i Øvre Sunndal. Garden Røymo ligg om lag 700 m over havet øvst og innerst i Sunndal, ved inngangen til Grøvudalen. Anne Grete overtok garden i 2003 og driv med sau og nokre storfe saman med ektemannen Roy og borna Eirin og Ingvild. I fjor vart det slept over 500 sauer og lam på beite. Det er investert i nytt fjøs til over 3 mill kr, som vil ha plass til om lag 250 vinterfora sauer pluss nokre storfe.

Familien driv areala på sju ulike bruk, til saman over 200 dekar. I området er det registrert fleire spesielt verdifulle slåttemarkar. Skjøtselsavtale med fylkesmannen er inngått, med basis i skjøtselplanar. Areal som stod i fare for å gro att er tekne igjen og mykje nytt gjerde er sett opp. Det vert teke omsyn til kulturminne og byggeskikk. Det nye våningshuset er i rundtømme. Hovudkonstruksjonane, veggjar og takplan i det nye sauefjøsset er av limtre og taket er tekt med torv. I tuna på Røymo er det lagt jordkabel for å få fjerna dei skjemmaende luftspenna.

I 2012 var Anne Grete også ein av fem som var nominert til årets unge bonde. Det er svært viktig at det vert oppretthalde drift på desse bruka, at det vert satsa på nye bygningar, nytt driftsapparat og auka buskap. Prisen er på kr 10.000, eit kunstverk og diplom.

Anne Grete Røymo og Roy Andersen mottar prisen. Til høgre landbruksdirektør Anne Berit Løset.
Foto: Arnold Hoddevik

SLÅTTEDAG I SVØU I ØVRE SUNNDAL

Ein nydeleg ettermiddag 23. juli var det slåttedag i Svøu. Store og små deltok i slåttekonkurransen med stor iver. NRK filma det heile og opptaka skal vere med i «Ut i naturen» som blir sendt på nyåret. Slåttemarkar vert tema då. Så var det sjølvsaugt kaker, brus og kaffi og premieutdeling. Slåttedagen har vorte eit populært sommararrangement i Svøu, dette særigne tunet, der husa no er under restaurering.

Slåttedag i Svøu. Foto: Byrge Fitje

GOD STEMNING PÅ FELLESBEFARINGA
15. OKTOBER

Vi såg på mange av restaureringsprosjekta og besøkte brukarane som driv skjøtsel av alle areala. Mykje positivt har skjedd i det utvalde området i Øvre Sunndal denne sommaren. Det har vore arbeid på mange bygningar og i Svøu er arbeidet på sommarfjøsene ferdig. Kommunen fekk tildelt ekstra SMIL-midlar dette året med tanke på husa i Svøu. I tillegg er det løyvt midlar frå *Utvalde kulturlandskap* både til Svøu og til andre restaureringsprosjekt. Samla kostnad for restaurering av bygningane i Svøu er på vel 3,1 mill. kr. Det vil ta fleire år før vi er i mål, men bygningane er no sikra slik at dei ikkje tek skade.

Her er vi samla i tunet i Svøu. Frå venstre fremst: Silje Svinsaas Holiløkk og Siv Aksdal frå fylkeskommunen. Bak frå venstre: Geir Moen frå fylkesmannens miljøvernnavdeling, pensjonist Anders Hovde, grunneigar Jon Gunnar Sveen, snekkar Rolf Lervik og Marit Hjellmo frå kommunen.

Foto: Byrge Fitje, Fylkesmannens landbruksavdeling

Sommarfjøsene i Svøu har fått nytt tak (sjå foto i forrige nyhetsbrev!). Foto: Byrge Fitje

VANGRØFTDALEN-KJURRUDALEN, HEDMARK, ØYA-NORDRE EIK, AKERSHUS OG NORDMARKSPASSER, OSLO: GRUNNEIERNE UTVEKSLER ERFARINGER

11.-12.august kom en gruppe grunneiere fra de utvalgte områdene i Akershus og Oslo på besøk til Vangrøftdalen-Kjurrudalen i Hedmark. Gruppen møtte representanter fra kommunen og grunneiere i området og så på ulike tiltak som er gjort etter at området ble valgt ut.

Seterbua med «skjæle» og masstu ble bygget på begynnelsen av 1800-tallet. Det er det eldste huset på den fredete Utistuvollen, og brukes i dag som kokehus. Foto: Kai-Rune Tollefsen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Målet med turen var faglig erfaringsutveksling med bønder som selv driver aktivt husdyrhold innen et utvalgt område. Turen fokuserte på hvordan grunneierne kan ivareta sine interesser som aktive gårdbrukere og samtidig få til en tilstrekkelig god måloppnåelse for biologisk mangfold og kulturminner.

Gruppen synfarte ulike skjøtselstiltak og så på vellykkede bygningsrestaureringer. På kvelden den 11. august ble gruppen invitert til en sosial kveld på Utistuvollen, en fredet setervoll i Vangrøftdalen. Her ble det orientert om ulike næringsutviklingsprosjekter og utvekslet erfaringer. Gruppen fra Oslo og Akershus var enige om at det hadde vært en sosial og faglig meget berikende tur.

STEINSSLETTA, BUSKERUD

FAGDAG PÅ STEINSSLETTA - JORDSTRUKTUR, LEVENDE MANGFOLD OG HUMUS

Den 3. september arrangerte Steinssletta kulturlandskap fagdag for alle interesserte på Søndre Lohre, hos Tone Fuglerud og Frode Edvardsen. Jordstruktur, levende mangfold og humus stod på programmet. Åsmund Tysse hos Fylkesmannen informerte om det levende mangfoldet mellom planter, dyr og insekter og humus, broen mellom det levende riket og mineralriket. Jan Fredrik Hornemann og Frode Edvardsen informerte om arbeidet med å etablere et humusregnskap innenfor Steinssletta. Informasjon om jordstruktur som resultat av samarbeid mellom planter, jordlivet og klima ble gitt av Øystein Haugerud hos Fylkesmannen. Det ble demonstrert praktisk testing av jordstruktur og jordas evne til å infiltrere vann. Det ble også informert om forsøksfelt med pionerblanding og havre på Steinssletta. Omkring 25 personer deltok på fagdagen. Dagen ble avsluttet med pølser og brus.

BLOMSTERENGER PÅ STEINSSLETTA

På Steinssletta ønsker en å skape bedre livsvilkår for pollinerende insekter i og rundt de store kornåkrene. Målet er å etablere 150 daa med blomstereng langs jordekanter, i veikanter og på vendeteiger. I 2014 har det vært en prøveordning med tilskudd til dette. BioFokus har i etterkant undersøkt insektsfaunaen. Den fullstendige rapporten om blomstereng og pollinerende insekter kommer til nyttår, men foreløpige resultater er gode. Ved Steinsåsen var det for eksempel tusenvis av humler i sving på honningurt, lodnevikke og blodkløver. Totalt ble 12 arter av humler påvist. Ti dagsommerfuglarter ble påvist, for det meste på vikke, blodkløver eller honningurt.

<http://www.ringerike.kommune.no/Tjenester/Landbruk/Nyhetsarkiv/Blomstereng-pa-Steinssletta/>

Foto: Steinssletta Kulturlandskap

Det store blomsterfeltet ved Steinsåsen.

Foto: Åsmund Tysse

GOARAHAT OG SANDVIKSHALVØYA, FINNMARK

STOR OPPSLUTNING OM SLÅTTEDAG

8. august arrangerte Goarahat slåttelag og Kolvik og omegn bygdelag slåttedag på Siivarnjarga. Her fikk de 55-60 frammøtte ta del i både ljåslått og hesjing. Arnulf Olsen fortalte og demonstrerte når slåtta skulle starte og hvordan slåtta ble gjort i gamle dager. Han viste hvordan en god ljå skulle være, hvordan slipe ljåen og hvordan slå på en effektiv måte. Det ble vist hvordan hesjing av vollhøy gjøres. Det er stor forskjell på hesjing av vollhøy og moderne enghøy. Mange fikk prøve seg både på ljåsliping, ljåslått og hersjing.

Det ble servert reinkjøtt, lettsalta reintunger og reinhjerter med buljong å drikke til. I tillegg ble det servert nybakt grovbrød, hjembakt flatbrød, vafler med tilbehør, brus og bålkokt kaffe. Slåttedagen ble et flott arrangement som samlet deltakere fra et halvt år til godt opp i 80-årene. Gode historier ble delt, og ivrige diskusjoner holdt fram til langt ut i den lyse sommernatta.

Slåttedag Goarahat i august. Foto: Christina Storelv

KULTURLANDSKAPSVANDRING

Mearrasámi diehtoguovddáš/Sjøsamisk kompetansesenter er i gang med dokumentasjon av gamle stier i området. Fem stier skal kartlegges og formidles. Stiene går gjennom et mangfoldig kulturlandskap rikt på historie. Her er bosetninger fra steinalderen, sjeldne planter, særegent dolomitt-landskap og jordbrukslandskap.

Fottur i området i september. Foto: Sigvald Persen

Lørdag 20. september ble det arrangert 9 km vandring på en av stiene. Mange hadde møtt opp, og i mild høstsol gikk turen fra Kolvik etter den gamle stien mellom Sáltegohppi og Sandvik. Mange lokale deltakere hadde historier å fortelle underveis, fra tiden da stiene var eneste forbindelsen mellom bygdene. Etter et par timer ble det pust i bakken med medbragt kaffe ved bergmaleriene i Indre Sandvik. Deretter gikk turen videre til Billefjord og Sjøsamisk kompetansesenter. På senteret deltok et 30-talls mennesker på den siste delen av arrangementet. Nettstedet www.meron.no for formidling av lokal kunnskap ble presentert. På nettstedet finnes informasjon om samiske stedsnavn, lokale kulturminner - blant annet stiene - og fjordøkologi. Nettstedet er laget slik at lokale ildsjeler selv kan legge inn data. Arrangementet ble avsluttet med middag der Mearrasámi duodjedállu serverte lammestek og tyttebærsuppe.

ENGAN-ØRNES OG KJELVIK, NORDLAND

GRENDHEUSET PÅ ENGAN RESTAURERT

Restaurering av det over 100 år gamle skolehuset, som fungerer som grendehus på Engan, har vært viktig i arbeidet med området. Grendehuset er tiltenkt en sentral rolle i informasjonsvirksomheten i forbindelse med utvalgt kulturlandskap. Huset eies av UL Heim, og brukes aktivt i bygda, bl.a. av det lokale husflidslaget.

Bilde 1. Grendehuset på Engan. Her er huset pyntet til fest 8. september 2014, dagen før kronprinsparet skulle bruke huset som omkleddingsrom under sitt besøk i Sørfold. Alle fotos: Gerd Bente Jakobsen

KRONPRINSPARET BESØKTE KJELVIK

Hovedarrangementet under kronprinsparets besøk i Sørfold 9. september 2014, var lagt til den gamle samiske husmannsplassen Kjelvik, som er en del av det utvalgte kulturlandskapet Engan-Ørnes og Kjelvik. Her fikk kronprinsparet bl.a. smake på kortreist mat fra Salten, en god dose nordnorsk kultur og en prat med Maja Zakariassen, som er hovedpersonen bak ivaretagelsen og restaureringen av gården i Kjelvik. Regnet la ikke noen demper på feiringen!

Bilde 5. Kronprinsparet koser seg med nordnorsk humor i Kjelvik 9. september 2014.

DUGNAD FOR KULTURLANDSKAPET

I Sørfold møttes de tre grendeutvalgene på nordsida i kommunen, Leirfjorden, Mørsvik og Styrkesnes, til en felles dugnad for kulturlandskapet på grendehuset på Engan i mai. Tema var den svartelistede planten kjempespringfrø, en hagerømling som særlig har spredt seg i grøftekantene på Engan-Ørnes. Denne arten spres villig, og kan fortrenge den opprinnelige floraen.

Informasjonsmøte om hagerømlinger på Engan grendehus

Anne Marit Isachsen fra Norsk Landbruksrådgivning Salten, orienterte om kjempespringfrø og andre hagerømlinger, og hva en kan gjøre for å bli kvitt dem. Hennes beste tips er ganske enkelt å luke bort planten. Det bør skje på rett tidspunkt, før den blomstrer. Det lokale avfallsselskapet Iris anbefaler å sende uønskede planter med restavfallet i svarte sekker som knytes igjen. Avfallet går da til destruksjon og brennes, og det er ingen fare for spredning.

Anne Marit Isachsen fra Norsk Landbruksrådgivning Salten med hagerømlinger på Engan.

NORDMARKSPLOSSER, OSLO: LANDSKAPSTILTAK PÅ SVARTOR

KAMPEN MOT HAGERØMLINGER FORTSETTER
Grendeutvalgene var enige om å kjøre kampanjer i sine respektive bygder sommeren 2014. På Engan-Ørnes skulle det vise seg at dette var en stor oppgave, som krevde deltakelse fra hele bygda. En ble kanskje hjulpet av den gode sommeren her nord, som førte til tørre grøfter, noe kjempespringfrø ikke liker. Kampen mot kjempespringfrø vil nok fortsette flere år framover!

Kjersti Arntzen fra Engan med en fin bukett kjempespringfrø. Hun er en av de flittige ugrasrøskerne i bygda. Her står hun på trappa til grendehuset 8. september, med en fin liten bukett kjempespringfrø, - en bukett som ikke ble overlevert til kronprinsparet dagen etter!

Bildeparet viser fire ulike landskapstiltak som er utført siden Svartor ble en del av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2009: oppsetting av ny låvebru, fortsatt slått av artstrik slåtteeng, oppsetting av skigard og fjerning av enkelte store grantrær oppe i bakkene. Foto: Ragnar Svartor (2012) og Oskar Puschmann (2014)

Foto: Lise Hatten

Landbruksdirektoratet
Eanandoallodirektoráhtta

Kontaktperson:

Kari Stuberg
kari.stuberg@landbruksdirektoratet.no
24131078

Kontaktperson:

Ragnhild Hoel
rh@ra.no
98202763

Kontaktperson:

Lise Hatten
lise.hatten@miljodir.no
93043010